

ΕΞΟΔΟΣ: στ. 1653-1778: Έτσι τελειώνει αυτή η ιστορία

1η ΣΚΗΝΗ (στ. 1653-1778)

ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ

Σε βρίσκω, αφέντη, ¹ για **κακό** μαντάτο·
παράξενα στ' αλήθεια έργα θ' ακούσεις.²

ΘΕΟΚΛΥΜΕΝΟΣ

Τι τρέχει;

ΑΓΓ.

**Ψάξε να βρεις άλλη γυναίκα τώρα,³
γιατί έφυγε απ' τη χώρα πια η Ελένη.**

ΘΕΟ.

Πώς; Περπατώντας ή έβγαλε **φτερούγες**;⁴

ΑΓΓ.

Ο Μενέλαος την πήρε με καράβι·
αυτός που ήρθε και σου είπε το χαμό του.

ΘΕΟ.

Ω! λόγια φοβερά κι απίστευτα. Όμως
με τι πλεούμενο έχει αυτή ξεφύγει;

ΑΓΓ.

Μ' εκείνο που έδωσες στον ξένο· οι ναύτες,
για να το ξέρεις, ήτανε δικοί σου.⁵

ΘΕΟ.

Πώς; Θέλω να μάθω·⁶ δεν πιστεύω
να νίκησε ένας μόνο πλήθος ναύτες,
που πήγαν στο γαλό μαζί με σένα.⁷

Κάθαρση

Αντιλαβή: δύο πρόσωπα μοιράζονται ένα στίχο

ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ

Σε γύρευα, Μενέλαε, και σε βρίσκω,
παντού στον ξένο τόπο τριγυρνώντας·
με στείλαν οι συντρόφοι μας να ψάξω.

ΜΕΝΕΛΑΟΣ

Τι τρέχει; Οι ντόπιοι μήπως σας ριχτήκαν;

ΑΓΓ.

Θαύμα τρανό· τα λόγια δεν το φτάνουν.

ΜΕΝ.

Λέγε· κάτι σπουδαίο, με τόση βιάση, θα 'χεις.

ΑΓΓ.

Οι κόποι σου όλοι πήγανε χαμένοι.

ΜΕΝ.

Κλεις συμφορές παλιές· ποιο το μαντάτο;

Σχόλια

1. Ο Αγγελιαφόρος συναντά το Θεοκλύμενο, ο οποίος βγαίνει από το παλάτι και περιμένει την Ελένη, καθώς υπολογίζει ότι πλησιάζει η ώρα να επιστρέψει.
2. Ο Αγγελιαφόρος δε λαμβάνει υπόψη του το Χορό ούτε ρωτάει πού είναι ο βασιλιάς, όπως συμβαίνει σε άλλες τραγωδίες, αλλά απευθύνεται αμέσως στο βασιλιά, τον οποίο συναντά τυχαία στην πύλη του ανακτόρου.
3. **ΘΕΟ: Τι τρέχει; ΑΓΓ: Ψάξε να βρεις άλλη γυναίκα τώρα.** Στο πρωτότυπο πρόκειται για **ένα μόνο στίχο που μοιράζεται σε δύο υποκριτές**, φαινόμενο που ονομάζεται **αντιλαβή**.
4. Η **κατάπληξη** του Θεοκλύμενου είναι τόσο μεγάλη, ώστε δυσκολεύεται να πιστέψει τον Αγγελιαφόρο· γι' αυτό με έκδηλη **ειρωνεία ρωτά πράγματα που είναι αδύνατα**: να έφυγε η Ελένη πεζή ή να πέταξε; Δε διανοείται ότι ο ίδιος πρόσφερε το μέσο φυγής στην Ελένη.
5. Με την έμφαση στο **δεύτερο ενικό** πρόσωπο, ο Αγγελιαφόρος μέμφεται έμμεσα τον **ίδιο το βασιλιά**.
6. Ο Θεοκλύμενος, εξαιτίας της **δυσπιστίας** του, από τη μια **χάνει πολύτιμο χρόνο για την καταδίωξη των ηρώων μας** και από την άλλη **δίνει την ευκαιρία στον Αγγελιαφόρο να αρχίσει την αγγελική ρήση του**.
7. Στο ερώτημα του βασιλιά κρύβεται η **απειλή εναντίον και του Αγγελιαφόρου, γιατί επέτρεψαν σε ένα μόνο άνθρωπο να τους νικήσει**.

ΑΓΓ.

Αφήνοντας η Ελένη το παλάτι,
κατέβαινε στη θάλασσα, με βήμα
βαρύ κι αργό τον άντρα της θρηνώντας⁸
που ζωντανός κοντά της ήταν όμως.

**Σα φτάσαμε όλοι στο καραβοστάσι,
τραβήξαμε ένα πλοίο της Σιδώνας
μεγάλο κι αταξίδευτο, πενήντα
κουπιά, πενήντα πάγκους είχε. Τότε
πέσαμε στη δουλειά· κατάρτι ο ένας
στεριώνει, τα κουπιά προσδένουν άλλοι,
σιάζουν τ' άσπρα πανιά και το τιμόνι
στη θέση του καλά το συναρμολογούν.**

επιβράδυνση

**Κι ενώ δουλεύαμε έτσι, στ' ακρογιάλι,
θαρρείς κι αυτό περίμεναν,⁹ προβάλλουν
Έλληνες, του Μενέλαου συντρόφοι,
κουρέλια απ' το ναυάγιο φορώντας,
καλοί στην όψη, αλλά γεμάτοι λέρα.**

**Αυτός, μόλις τους είδε, τους φωνάζει
με λυπημένη τάχα τη φωνή του:
«Κακόμοιροι, πώς φτάσατε εδώ πέρα;
Το ελληνικό σας πλοίο έχει βουλιάξει;
Τον πεθαμένο γιο του Ατρέα μαζί μου
θα θέλατε να θάψετε; Η Ελένη,
τάφο αδειανό θα του προσφέρει».¹⁰ Εκείνοι,
κάνοντας πως δακρύζουν, στο καράβι
προχώρησαν, τις προσφορές βαστώντας
που θα 'ριχναν στη θάλασσα.¹¹ Υποψίες
μας έζωσαν και μουρμουρίζαμε όλοι
πως ήτανε πολλοί οι καινούριοι ξένοι.
Στα λόγια σου πιστοί σωπαίναμε όμως·
μας είχανε μπερδέψει οι προσταγές σου¹²
που όριζαν αρχηγό στο πλοίο εκείνον.**

Σχόλια

8. Ο Αγγελιαφόρος μάς μεταφέρει το κλίμα μιας τελετουργίας.

9. Οι σύντροφοι του Μενέλαου είχαν πάρει οδηγίες από τον Α' Αγγελιαφόρο, το γέροντα υπηρέτη του Μενέλαου.

10. Κανονικά ο Μενέλαος θα έπρεπε πρώτα να περιμένει την απάντηση στο ερώτημά του και μετά να τους ζητήσει να τον βοηθήσουν στην προσφορά των κτερισμάτων. Όμως μ' αυτό τον τρόπο είναι σαν να τους κλείνει το μάτι και να τους εκθέτει έμμεσα τη μηχανή σωτηρίας.

11. Οι σύντροφοι του Μενέλαου μεταφέρουν τις προσφορές, που οι Αιγύπτιοι είχαν τοποθετήσει στην ακτή.

12. Ο Θεοκλύμενος είχε δώσει αυστηρές εντολές στους ναύτες του να υπακούουν στις διαταγές του Μενέλαου. Η τυφλή δηλαδή υπακοή τους στο βασιλιά τους εμπόδισε να κάνουν αυτό που θεωρούσαν σωστό και θα εξασφάλιζε τα συμφέροντά του.

Εύκολα αυτά τα βάλαμε στο σκάφος·
ωστόσο ο ταύρος στύλωσε τα πόδια·
μούγκριζε κυκλοστρέφοντας τα μάτια, **επιβράδυση**
εκύρτωνε τη ράχη του κοιτώντας
μέσ' απ' τα κέρατά του μ' άγριο βλέμμα,
μην αφήνοντας κανέναν να τον πιάσει.¹³
Τότε ο Μενέλαος φώναξε. «Της Τροίας
οι κουρσευτές εσείς, στους δυνατούς σας
ώμους τον ταύρο αυτόν με μιας σηκώστε,
καθώς είναι συνήθεια των Ελλήνων,¹⁴
και φέρτε τον στην πλώρη για σφαχτάρι
του πεθαμένου». Σύγκαιρα το ξίφος
τράβηξε.¹⁵ Αυτοί γοργά στην προσταγή του
τον ταύρο αρπούν και μες στο πλοίο τον φέρνουν.
Χαϊδεύοντας το κούτελο του αλόγου
και το λαιμό,¹⁶ ο Μενέλαος γαλήνια
το ανέβασε. Όταν φορτωθήκαν όλα,
πατώντας αλαφρά στα σκαλοπάτια,
μπήκε στερνή και κάθισ' η Ελένη·
δίπλα της ο Μενέλαος που τον λέγαν
νεκρό· δεξιά κι αριστερά του οι άντρες
πλάι πλάι σταθήκαν ισομοιρασμένοι,¹⁷
κρύβοντας μες στα ρούχα τα σπαθιά τους·
στου κελευστή¹⁸ το πρόσταγμα, οι φωνές μας
γεμίσαν τ' ακρογιάλι· ο τιμονιέρης,
σαν ξανοιχτήκαμε, ρωτάει: «Ξένε,
πο μεσα θ' αρμενίσουμε ή καλά είναι;
Εσύ 'σαι στο καράβι ο κυβερνήτης».

Σχόλια

13. Η άρνηση του ζώου να οδηγηθεί στο χώρο της θυσίας ήταν κακός οινός.
14. Αν ο ταύρος ήταν ήρεμος, συνηθιζόταν στην αρχαία Ελλάδα να τον οδηγούν στον τόπο της θυσίας δυο νέοι κρατώντας τον από τα κέρατα. Αν όμως αντιδρούσε, τότε, μεγάλοςωμοι νέοι ορμούσαν στον ταύρο, τον σήκωναν στους ώμους τους και τον οδηγούσαν στο βωμό, για να αποτραπεί ο κακός οινός.
15. Ο Μενέλαος τραβά το ξίφος του, γιατί πρόκειται να θυσιάσει τον ταύρο ή για να εμφυσήσει ενθουσιασμό στους συντρόφους του. Παράλληλα ετοιμάζεται για τη στιγμή της επίθεσης εναντίον των Αιγύπτιων ναυτών.
16. Αναφέρεται σε άλογο που μάλλον προοριζόταν για θυσία.
17. Η Ελένη κάθεται στο κέντρο του σκάφους, δίπλα στο Μενέλαο, ενώ οι σύντροφοι κάθονται πλάι στους Αιγύπτιους κωπηλάτες.
18. Στα πλοία της αρχαιότητας υπήρχε ένας κελευστής, ένας δηλαδή άντρας που έδινε το κέλευσμα (την εντολή) για το τράβηγμα των κουπιών έτσι, ώστε όλοι οι κωπηλάτες να κωπηλατούν ταυτόχρονα. Το κέλευσμα το έδινε με αυλό, τύμπανο ή με τη φωνή του (ωόπ – σύμφωνα με τον Αριστοφάνη). Οι κωπηλάτες με τη σειρά τους επαναλάμβαναν ρυθμικά ό,τι έλεγε ο κελευστής.

Εκείνος αποκρίθηκε. «Καλά είναι».

Και παίρνοντας το ξίφος πάει στην πλώρη
για τη θυσία· ως έσφαξε τον ταύρο,
για το νεκρό δε μίλησε καθόλου,
προσευχόταν¹⁹ έτσι: «Ω! Ποσειδώνα,
που κατοικείς στο πέλαο το γαλάζιο,
κι εσείς σεβάσμιες κόρες του Νηρέα,
φέρτε μας ζωντανούς στα περιγιάλια
του Ναύπλιου τη γυναίκα μου κι εμένα».²⁰

Κι έπεφτε ορμητικά μέσα στο κύμα,
καλός οιωνός, το αίμα για τον ξένο.²¹

Τότε φώναξε κάποιος: «Προδοσία,

μας έχει ξεγελάσει ο καπετάνιος.

Πρόσταξε, κελευστή, γυρνάτε πίσω,
στρέψε το δοιάκι²² στη στεριά». Πατώντας

το σκοτωμένο ταύρο, στους δικούς του

κράζει ο Μενέλαος. Βλαστάρια της Ελλάδας,²³ Έλληνες: γλώσσα, θρησκεία,

τι αργείτε; Μπρος, σκοτώστε τους βαρβάρους, ιδεολογία, πολιτισμός, καταγωγή,
πετάχτε τους στη θάλασσα σφαγμένους». παρελθόν

Μα ο κελευστής²⁴ στους ναύτες του φωνάζει

τ' αντίθετα. «Σηκώστε όποιο κοντάρι

βρεθεί μπροστά σας, σπάστε σεις τους πάγκους,

απ' τους σκαρμούς ξελύστε τα κουπιά σας,

και των εχθρών ματώστε τα κεφάλια».

Όλοι πετάχτηκαν ορθοί, βαστώντας

σπαθιά απ' τη μια μεριά, ξύλα απ' την άλλη.²⁵ **ο αγώνας είναι άνισος**

Σχόλια

19. Ήταν έθιμο την προσευχή να κάνει ο ίδιος ο βασιλιάς, είτε θυσίαζε στο στρατόπεδό του είτε στο ανάκτορο. Θυσία και προσευχή του Χρύση [πηγή: Β' Γυμνασίου, Αρχαία Ελληνικά (μτφρ.) Ομήρου «Ιλιάδα», Ψηφιακό Σχολείο]

20. Στο σημείο αυτό αποκαλύπτεται η ταυτότητα και οι πραγματικοί σκοποί του Μενέλαου.

21. Θεωρούσαν καλό οιωνό γι' αυτόν που πρόσφερε τη θυσία το να πέσει ορμητικά μέσα στο κύμα το αίμα του σφάγιου, γιατί έτσι φαινόταν ότι οι θεοί αποδέχονταν τη θυσία του.

22. Το δοιάκι είναι μοχλός που χρησιμοποιείται για την περιστροφή του πηδαλίου στα πλοία.

23. Πρβ. την προτροπή στους Πέρσες του Αισχύλου (στ. 402): «᾿Ω παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε...» (Εμπρός, παιδιά των Ελλήνων...)

Πολεμική προτροπή: Αισχύλος «Πέρσες» 402-7

24. Τώρα την πρωτοβουλία από τη μεριά των Αιγυπτίων παίρνει ο κελευστής.

25. Άρα η μάχη ήταν άνιση, αφού οι Έλληνες είχαν όπλα, ενώ οι Αιγύπτιοι ξύλα. Τονίζεται εδώ από τον Αιγύπτιο Αγγελιαφόρο η γενναιότητα των Αιγυπτίων, που δεν παραδόθηκαν στην υπέρτερη δύναμη, αλλά αντιστάθηκαν με γενναιότητα.

το πλοίο γέμισε αίμα **κι η Ελένη**
τους κέντριζε απ' την πρόμνα. «Πού είναι η δόξα η συμμετοχή της Ελένης: ενθάρρυνση
της Τροίας; Ελάτε, δείξτε στους βαρβάρους
τη δύναμή σας». Στην ορμή του αγώνα
 σωριάζονται, ξανά σηκώνονται άλλοι
 κι άλλους βλέπεις νεκρούς. Αρματωμένος
 κοιτάζε ο Μενέλαος ολούθε
 κι όπου έβλεπε να σπάζουν οι δικοί του,
 έτρεχε εκεί βαστώντας **το σπαθί του**
 και μας ανάγκαζε έτσι να πηδάμε
 στο πέλαγο, ώσπου τέλος το καράβι
 άδειασε από τους ναύτες σου. Κατόπι
 στον τιμονιέρη πάει και τον προστάζει
 να βάλει πλώρη ολόισα στην Ελλάδα.²⁷
 Σηκώσαν τα πανιά κι **αγέρας πρίμος**
φύσηξε αμέσως.²⁸ Φύγαν απ' τη χώρα. **Η τελευταία, έμμεση, πληροφορία για το ζευγάρι**
 Γλίτωσα εγώ το θάνατο, κρυμμένος
 δίπλα στην άγκυρα βουτάω στο κύμα.²⁹
 με βρήκε ένας ψαράς εξαντλημένο
ο αγγελιαφόρος αιτιολογεί την παρουσία του
 και μ' έβγαλε στ' ακρόγιαλο, έτσι φέρνω
 σε σένα το μαντάτο ετούτο.
Αν δείχνεις μια δυσπιστία στα πάντα μυαλωμένη,
για τους θνητούς είναι αρετή μεγάλη.³⁰ αιχμές του Α. για τη στάση και τις επιλογές του Θ.
ΧΟΡΟΣ
Δε θα το πίστευα ποτέ, μπροστά μας ο Χορός “ξεκαθαρίζει” τη θέση του
να 'ναι ο Μενέλαος και να μας ξεφύγει.³¹

Σχόλια

26. Η νίκη αυτή οφείλεται στο Μενέλαο· η «**αριστεία**» του Μενέλαου θυμίζει σκηνή από την Ιλιάδα. Η ειρωνεία προκύπτει από το γεγονός ότι ο Μενέλαος νικά τους Αιγυπτίους με τα όπλα που του έδωσε ο βασιλιάς τους, ο Θεοκλύμενος.
27. Ο Αγγελιαφόρος έμεινε κρυμμένος, όταν όλοι οι άλλοι είχαν πηδήξει στη θάλασσα και γι' αυτό γνωρίζει αυτές τις λεπτομέρειες.
28. Ο πρίμος αέρας στα πανιά είναι καλός οiwνός· επομένως οι θεοί άκουσαν τη δέηση του Μενέλαου.
29. Ο Αγγελιαφόρος πρέπει να δικαιολογήσει τη σωτηρία του και να αποδείξει την αλήθεια των όσων είπε, αναφερόμενος στην προσωπική του περιπέτεια.
30. Όπως συνήθως, ο Αγγελιαφόρος τελειώνει με μια γνωμική φράση λαϊκής θυμοσοφίας, ως επιμύθιο, που θυμίζει το «η ιστορία μάς διδάσκει...».
31. Για τους στίχους αυτούς έχουν δοθεί διαφορετικές ερμηνείες, όπως: **α) ο Χορός εκφράζει τη δυσαρέσκειά του, διότι ο Μενέλαος και η Ελένη τον εγκατέλειψαν, β)** προσπαθεί με αυτό τον τρόπο να δείξει ότι δε γνώριζε το σχέδιο εξαπάτησης και άρα δεν πρέπει να τιμωρηθεί από το Θεοκλύμενο. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι η οργή του Θεοκλύμενου στρέφεται εναντίον της Θεονόης και όχι εναντίον του Χορού.

Τι είδαμε στην 1η σκηνή

Πρόσωπα: Θεοκλύμενος, Αγγελιαφόρος, Χορός

Θεοκλύμενος: Ζητά λεπτομέρειες: χάσιμο πολύτιμου χρόνου, ευνοϊκό για το ζευγάρι.

Αγγελιαφόρος: Μπαίνει από την **δεξιά** πάροδο (πόλη ή λιμάνι), **μεταφέρει** στη σκηνή πληροφορίες για γεγονότα που γίνονται εκτός σκηνής: η επιτυχημένη απόδραση του ζευγαριού. Μέσα από τα λόγια του Αγγελιαφόρου παίρνουμε τις τελευταίες πληροφορίες για το ζευγάρι. Δεν θα μάθουμε τίποτα άλλο γι αυτούς.

Ο λόγος του Αγγελιαφόρου: επιλογή του Ευριπίδη: **επιβράδυνση, κάθαρση για θεατές και αναγνώστες.**

Αντίθεση Ελλήνων και Βαρβάρων: στερεότυπο της εποχής, “πας μη Έλλην βάρβαρος”

Θέση του Χορού: ο Χορός κλείνει πάντα μια τέτοια σκηνή. Με τα τελευταία λόγια του διατηρεί μια στάση **συγκάλυψης** προς το ζευγάρι δηλώνοντας την “άγνοιά” του.

Ο Αγγελιαφόρος φεύγει από τη σκηνή.

Από ποια πάροδο; Δεξιά (λιμάνι ή πόλη)

Η 1η σκηνή προωθεί την εξέλιξη του μύθου;

Τι θα ακολουθήσει; Τι περιμένουμε τώρα;